

SERMO CLVI⁴.

De verbis Apostoli, Rom. VIII. *Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus, etc.* Contra Pelagianos.

I. VERBI Dei altitudo exercet studium, non denegat intellectum. Si enim omnia clausa essent, nihil esset unde revelarentur obscura. Rursus si omnia tecta essent, non esset unde alimentum perciperet anima, et haberet vires quibus posset ad clausa pulsare. In lectionibus apostolicis superioribus, quas Charitati Vestrae, quantum Dominus adjuvare dignatus est, exposuimus, multum laborem et sollicitudinem passi sumus. Compatiebamur vobis, et solliciti eramus et pro nobis et pro vobis. Quantum autem existimo, adjuvit Dominus et nos et vos; et ea quae prorsus difficillima videbantur, sic per nos enodare dignatus est, ut nulla quaestio remaneret, quae conturbet mentem piam. Impia enim mens odit etiam ipsum intellectum; et homo aliquando nimium mente perversa timet intelligere, ne cogatur quod intellexerit facere. De talibus ait Psalmus: « Noluerunt intelligere, ut bene agerent². » Vos autem, charissimi, quia bonum est bene sentire de vobis, exigitis intellectum, exigit Deus fructum. « Intellectus enim, sicut scriptum est, bonus omnibus faciendus tibus eum³. » Hoc tamen quod restat et hodie recitatum est, quamvis non habeat tantam difficultatem, quantam habuerunt superiora, quae jam, ut potuimus, adjuvante

¹ Alias XIII, de verbis Apostoli. — Habitus in basilica Gratiani, die natali Martyrum Bolitanorum. — ² Psal. XXXV, 4. — ³ Id. CX, 10.

Domino, transvecti sumus, desiderat tamen intentionem vestram: velut enim conclusio fit, propter illa quae dicta sunt in superioribus lectionibus, ubi laborabatur, ne forte reus constitueretur Apostolus omnium quodam modo peccatorum dicendo: « Non enim quod volo ago¹. » Deinde ne lex videretur aut sufficere posse homini habenti liberum arbitrium, etiamsi nullum ultra auxilium divinum porrigeretur, aut certe frustra data fuisse crederetur, dicta est et causa quare sit lex data, quia et ipsa in adiutorium data est, sed non sicut gratia.

II. Data est enim, sicut jam exposuimus², et tenere debetis, et vobis vehementius et diligentius nos commendare debemus; data est ut inveniret se homo, non ut morbus sanaretur: sed ut praevericatione morbo crescente medicus quaereretur. Et quis est iste medicus; nisi qui dixit: « Non est opus sanis medicus, sed male habentibus³? » Qui ergo non confitetur Creatorem, negat superbus auctorem. Qui autem negat aegritudinem suam, superfluum iudicat Salvatorem. Ergo et in natura nostra Creatorem laudamus; et propter vitium, quod nobis infliximus, Salvatorem quaeramus. Et quomodo quaerimus Salvatorem? Ut det legem? Parum est: « Si enim data esset lex quae posset vivificare, omnino esset ex lege justitia. » Si ergo non est data lex quae posset vivificare, quare data est? Sequitur, et ostendit quare sit data: quia etiam sic in adiutorium data est, ne te sanum putares. « Si ergo data esset lex, quae posset vivificare, omnino ex lege esset justitia. » Et quasi quaeremus: « Quare ergo data est? Sed conclusit, inquit, Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus⁴. » Quando audis promissorem, expecta

¹ Rom. VII, 15. — ² Supra in Serm. 155. c. 4. — ³ Math. IX, 12. — ⁴ Galat. III, 21, 22, et Florus ad eundem locum.

factorem. Idonea fuit humana natura per liberum arbitrium vulnerare se; sed jam vulnerata et saucia non est idonea per liberum arbitrium sanarese. Si enim volueris intemperanter vivere ut ægrotes, ad hoc medicum non requiris: ad labem sufficis tibi. Cum autem intemperanter agens cœperis esse ægrotus, non sic potes ab ægritudine liberare te, quomodo potuisti per intemperantiam te in ægritudinem præcipitare. Et tamen medicus etiam sano præcipit temperantiam. Bonus medicus hoc facit, non vult esse necessarius ægrotanti. Sic etiam Dominus Deus creato homini sine vitio temperantiam præcipere dignatus est: quam si ille servasset, medicum postea morbo suo non desideraret. Sed quia non servavit, languidus factus est, cecidit, infirmus creavit infirmos, id est, infirmus genuit infirmos. Et tamen in omnibus, qui nascuntur, infirmis Deus quod bonum est operatur, formando corpus, vivificando corpus, alimenta præbendo, pluviam suam et solem suum super bonos et malos dando: non est unde accusent bonum, nec mali. Insuper etiam genus humanum justo suo iudicio condemnatum noluit in interitum sempiternum relinquere: sed misit et medicum, misit salvatorem, misit eum qui gratis sanaret; parum est qui gratis sanaret; qui sanatis etiam mercedem daret. Nihil addi ad istam benevolentiam potest. Quis est qui dicat: Sanem te, et do tibi mercedem? Optime fecit. Sciebat enim se divitem venisse ad pauperem: et sanat ægrotos, et sanatis donat, et non aliud quam se ipsum donat. Salvator est adiutorium languidi, ipse salvator est præmium sanati.

III. « Ergo fratres, » quod hodie admoniti estis, « De- » bitores sumus non carni, ut secundum carnem viva- » mus¹. » Ad hoc enim adjuti sumus, ad hoc Spiritum Dei accepimus, ad hoc etiam in laboribus nostris quoti-

¹ Rom. viii, 12.

dianum adiutorium postulamus. Lex cui minatur non implendo quod jubet, eum facit esse sub se: hi sunt sub lege, non sub gratia. Bona est lex, si quis ea legitime utatur. Quid est ergo legitime uti lege: Per legem agnoscere morbum suum, et quærere ad sanitatem divinum adiutorium. Quia, sicut dixi, et sæpe dicendum est; « Si » lex posset vivificare, omnino ex lege esset justitia¹: » nec quæreretur salvator, nec veniret Christus, nec sanguine suo ovem perditam quæreret. Sic enim dicit alio loco idem Apostolus; « Nam si per legem justitia, ergo » Christus gratis mortuus est². » Quæ igitur utilitas legis, et quod adiutorium? « Quia conclusit Scriptura om- » nia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi da- » retur credentibus. Itaque lex, inquit, pædagogus noster » erat in Christo Jesu³. » Ex ista similitudine rem, de qua loquor, attendite. Pædagogus puerum non ducit ad se ipsum, sed ad magistrum: sed cum puer bene institutus jam creverit, sub pædagogo non erit.

IV. Tractans de his Apostolus etiam alio loco: valde enim assidue hoc commendat; sed utinam non surdis. Commendat autem hoc assidue, commendans fidem Gentibus; quia fide impetrant adiutorium, ut impleant legem, non per legem, sed vires implendi impetrantes per fidem: ad hoc assidue dicit et commendat ista Apostolus, propter Judæos, qui de lege gloriabantur, et libero suo arbitrio legem sufficere arbitrabantur: ac per hoc quia libero suo arbitrio legem sufficere arbitrabantur: « Ignorantes Dei justitiam, id est, ex fide justitiam datam » a Deo, et suam volentes statuere, quasi suis viribus » impletam, non clamante fide impetratam, justitiæ Dei, » sicut dicit, non sunt subjecti. Finis enim legis Christus, » ait, ad justitiam omni credenti⁴. » Ergo cum de his

¹ Galat. iii, 21. — ² Id. ii, 21. — ³ Id. iii, 22-24. — ⁴ Rom. x, 3, 4.

tractat, opposuit sibi : Quid ergo lex ? Quasi : Quæ utilitas legis ? Respondit : Prævaricationis gratia posita est¹. Hoc est quod dicit alibi ; « Lex subintravit, ut abundaret » delictum. » Et ibi quid addidit ? « Ubi autem abundavit » delictum, superabundavit gratia². » Quia in leviori ægritudine contemnebatur adjutorium medicinæ : crevit morbus, et quæsitus est medicus. Quid ergo lex ? « Prævaricationis gratia posita est : » unde humiliaretur cervix superbiorum multum sibi tribuentium, et voluntati suæ tantum arrogantium, ut sibi liberum arbitrium posse putarent ad justitiam sufficere : quæ tunc quando erat integra libertate, id est, in paradiso, ostendit vires suas, ostendit quantum possent, sed ad ruendum, non ad surgendum. « Lex ergo prævaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est, dispositum per » Angelos in manu mediatoris³. »

V. « Mediator autem unius non est : Deus autem unus » est⁴. » Quid est, « Mediator unius non est ? » Quia inter duos utique mediator est. Si unus est Deus, et mediator non est unius : inter quid et Deum quærimus mediatorem ? quia mediator unius non est, Deus autem unus est. Inter quid et quid sit mediator, invenimus ipso Apostolo dicente : « Unus enim Deus, et unus mediator Dei et » hominum, homo Christus Jesus⁵. » Si non jaceres, mediatorem necessarium non haberes : quia vero jaces, et surgere non potes, mediatorem quodam modo Deus tibi porrexit brachium suum. « Et brachium Domini cui re- » velatum est⁶ » Nemo ergo dicat : Quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia ; ergo peccemus, ergo quod volumus faciamus. Qui hoc dicit, ægritudinem amat, non sanitatem. Gratia medicina est. Qui vult semper ægro-

¹ Beda et Florus ad Galat. III. — ² Rom. V, 20. — ³ Galat. III, 19. — ⁴ Ibid. 20. — ⁵ I Tim. II, 5. — ⁶ Isai. LIII, 1.

tare, ingratus est medicinæ. « Ergo, fratres, » accepto adjutorio, porrecto nobis desuper divino auxilio, brachio Domini¹, et ipso brachio Domini porrecto nobis auxilio Spiritu sancto, « Debitores sumus non carni, ut secundum carnem ambulemus. » Quia fides bene operari non potest, nisi per dilectionem. Ipsa est enim fidelium fides, ne sit dæmonum fides : « Quia et dæmones credunt, et » contremiscunt². » Illa est ergo laudabilis fides, ipsa est vera gratiæ fides, quæ per dilectionem operatur³. Ut autem habeamus dilectionem, et ex ea possimus habere bonam operationem, numquid eam nobis dare nos possumus, cum scriptum sit : « Charitas Dei diffusa est in » cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est » nobis⁴ ? » Charitas usque adeo est donum Dei, ut Deus vocetur, apostolo Joanne dicente : « Deus charitas est, et » qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo⁵. »

VI. « Ergo, fratres, debitorum sumus non carni, ut » secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem » vixeritis, moriemini⁶. » Non quia caro malum est : nam et ipsa Dei creatura est, et ab eo condita a quo et anima ; nec illa, nec illa pars Dei, sed et illa et illa creatura Dei. Ergo caro non est malum : sed secundum carnem vivere malum est. Deus summe bonus est, quia summe est qui ait : « Ego sum qui sum⁷. » Deus ergo summe bonus est : anima magnum bonum, sed non summum bonum. Cum autem audis, Deus summe bonus est, noli putare de Deo tantum Patre dictum, sed de Patre et Filio et Spiritu sancto. Hæc enim Trinitas unum sunt, et unus est Deus, et summe bonus est. Ita plane unus est Deus, ut quando de ipsa Trinitate interrogaris, hoc respondeas : ne forte

¹ Beda et Florus ad Rom. VIII. — ² Jacob. II, 19. — ³ Galat. V, 6. — ⁴ Rom. V, 5. — ⁵ I Joan. IV, 16. — ⁶ Rom. VIII, 12, 13. — ⁷ Exod. III, 14.

cum audieris : Unus est Deus, putes ipsum esse Patrem, ipsum esse Filium, ipsum esse Spiritum sanctum. Non ita est, sed qui Pater est in illa Trinitate, non est Filius : qui Filius est in illa Trinitate, non est Pater : qui Spiritus sanctus est in illa Trinitate, nec Filius est, nec Pater ; sed Spiritus Patris, idemque Spiritus Filii. Ipse est enim unus Spiritus sanctus et Patris et Filii, coæternus Patri et Filio, consubstantialis, æqualis. Hæc tota Trinitas, unus Deus summe bonus. Anima vero, ut dixi, creata a summo bono, non tamen summum bonum, sed magnum bonum. Item caro nec summum bonum, nec magnum bonum ; sed tamen parvum bonum. Anima ergo magnum bonum, sed non summum bonum ; vivens inter summum bonum et parvum bonum, id est, inter Deum et carnem, inferior Deo, carne superior ; quare non vivit secundum summum bonum, sed vivit secundum parvum bonum ? Hoc planius dicitur : Quare non vivit secundum Deum, sed vivit secundum carnem ? Debitrix enim est non carni, ut secundum carnem vivat. Caro debet secundum ipsam vivere, non ipsa secundum carnem. Ipsa vivat secundum ipsam, quæ vivit de ipsa. Certe unaquæque secundum hoc vivat, unde vivit. Unde vivit caro tua ? De anima tua. Unde vivit anima tua ? De Deo tuo. Unaquæque harum secundum vitam suam vivat. Caro enim sibi non est vita : sed anima carnis est vita. Anima sibi non est vita : sed Deus est animæ vita. Anima ergo quæ debet secundum Deum vivere ; non enim debetrix est carni, ut secundum carnem vivat : ergo quæ secundum Deum debet vivere, si secundum se ipsam vivat, deficit ; secundum carnem vivit et proficit ? Tunc autem recte vivit caro secundum animam, si anima vivat secundum Deum. Nam si anima, non dico secundum carnem, sed secundum se ipsam, ut dixi, voluerit vivere :

dicturus vobis sum quid sit secundum se ipsam vivere ; bonum est enim, ut hoc noveritis, et valde salubre.

VII. Fuerunt philosophi sæculi hujus, alii putaverunt non esse beatitudinem, nisi secundum carnem vivere, et bonum hominis in voluptate corporis posuerunt. Isti philosophi Epicurei dicti sunt, ab Epicuro quodam auctore, magistro suo, et qui alii similes eorum. Extiterunt autem alii superbi, quasi a carne se removentes, et totam spem beatitudinis suæ in anima sua constituentes, posuerunt summum bonum in virtute sua. Vocem Psalmi in vobis affectus pietatis agnovit : scitis, nostis, agnovistis quomodo irrisi sunt in sancto Psalmo, qui confidunt in virtute sua¹. Tales fuerunt philosophi, qui Stoici nuncupati sunt. Illi secundum carnem viventes, isti secundum animam viventes, nec illi nec isti secundum Deum viventes. Ideo cum ad urbem Atheniensium, ubi istæ philosophorum disciplinæ studio et contentione fervebant, venisset apostolus Paulus, sicut in Actibus Apostolorum legitur², ubi vos gaudeo nostrum agnoscendo et recolendo prævenire sermonem, sicut ibi scriptum est : « Contulerunt cum illo » quidam philosophorum Epicureorum et Stoicorum : » contulerunt cum illo secundum carnem viventes, contulerunt cum illo secundum animam viventes, contulit cum illis secundum Deum vivens. Dicebat Epicureus : Mihi frui carne, bonum est. Dicebat Stoicus : Mihi frui mea mente, bonum est. Dicebat Apostolus : « Mihi autem » adhærere Deo, bonum est³. » Dicebat Epicureus : Beatus cujus est in fructu voluptas carnis ejus. Dicebat Stoicus : Imo beatus cujus est in fructu virtus animæ ejus. Dicebat Apostolus : « Beatus cujus est nomen Do- » mini spes ejus⁴. » Errat Epicureus : falsum est enim esse hominem beatum, cujus est in fructu voluptas carnis

¹ Psal. XLVII, 7. — ² Act. XVII. — ³ Psal. LXXII, 28. — ⁴ Id. XXXIX, 5.

ejus. Fallitur et Stoïcus : falsum est enim, et omnino mendosissimum¹, beatum esse hominem, cujus est in fructu virtus animæ ejus. « Beatus ergo, cujus est nomen Domini spes ejus. » Et quia illi vani sunt et mentiuntur : « Et non respexit, inquit, in vanitates et insanias mendaces². »

VIII. « Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus, » sicut Epicurei. Sed etiam si secundum se ipsam vivere voluerit anima, carnaliter; carnem sapit, de carne non surgit. Non est enim quemadmodum inde surgat, qui brachium porrectum jacenti non tenet. « Si enim secundum carnem vixeritis, » Ubi enim dictum est : « Quid faciat mihi homo? » ibi dictum est : « Quid faciat mihi caro³? Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. » Non ista morte, cum de corpore exitur; ista enim moriemini, etsi secundum spiritum vixeritis : sed de illa morte, de qua Dominus in Evangelio terribiliter dicit : « Eum timete, qui habet potestatem et animam et corpus perdere in gehennam » ignis⁴. si ergo secundum carnem vixeritis, moriemini. »

IX. « Si autem spiritu actiones carnis mortificaveritis, » vivetis⁵. » Hoc est opus nostrum in hac vita, actiones carnis spiritu mortificare, quotidie affligere, minuere, frenare, interimere. Quam multa enim proficientes non jam delectant, quæ antea delectabant. Quando ergo delectabat, et non ei consentiebatur, mortificabatur : quia jam non delectat, mortificatum est. Calca mortuum, transi ad vivum : calca jacentem, conflige cum resistente. Mortua est enim delectatio una, sed vivit altera : et illam, dum non consentis, mortificas; cum cœperit omnino non delectare, mortificasti. Hæc est actio nostra, hæc est

¹ Forte mendacissimum. — ² Psal. xxxix, 5. — ³ Id. lv, 5-11. — ⁴ Matth. x, 28. — ⁵ Rom. viii, 13.

militia nostra. In hoc agone cum configimus, Deum habemus spectatorem; in hoc agone cum laboramus, Deum poscimus adiutorem. Si enim nos ipse non adjuvat, non dico vincere, sed nec pugnare poterimus.

X. Cum ergo dixisset Apostolus : « Si autem spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis : » id est, illas concupiscentias carnis, quibus non consentire magna laus est, quas non habere perfectio est¹ : si has actiones carnis morbidas, et de morte habentes contentionem, spiritu mortificaveritis, vivetis. Hic jam metuendum est, ne quisquam rursus ad mortificandas actiones carnis de spiritu suo præsumat. Non solum enim Deus spiritus est : sed et anima tua spiritus est, et mens tua spiritus est. Et cum dicis : « Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati² : quia spiritus concupiscit adversus carnem, et caro adversus spiritum³. » Ergo ne ad carnis actiones mortificandas de spiritu tuo præsumas, et superbia peareas, et tibi superbo resistatur, non humili gratia concedatur : « Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam⁴ : » ne forte ergo suboriretur tibi ista superbia, vide quid sequatur. Cum enim dixisset : « Si spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis, » ne hic se extolleret humanus spiritus, et ad hoc opus se idoneum firmumque jactaret, subjecit, et ait : « Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei⁵. » Quid te ergo jam volebas extollere, ubi audisti : « Si spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis? » Dicturus enim eras : Hoc potest voluntas mea, hoc potest liberum arbitrium meum. Quæ voluntas? quod liberum arbitrium? Nisi ille regat, cadis : nisi ille erigat, jaces. Quomodo ergo spiritu tuo, cum audias Apostolum dicentem : « Quot-

¹ Vide lib. de gratia et libero arbitrio cap. 11. — ² Rom. vii, 25. — ³ Galat. v, 17. — ⁴ Jacob. iv, 6. — ⁵ Rom. viii, 14.

» quot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei? » Tu te vis agere, a te ipso vis agi ad actiones carnis mortificandas? Quid tibi prodest quia non eris Epicureus, et eris Stoicus? Sive Epicureus eris, sive Stoicus eris, inter filios Dei non eris. « Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, » hi filii sunt Dei. » Non qui secundum carnem suam vivunt, non qui secundum spiritum suum vivunt; non qui carnis voluptate ducuntur, non qui spiritu suo aguntur: sed, « quotquot Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. »

XI. Dicit mihi aliquis: Ergo agimur, non agimus. Respondeo: Imo et agis, et ageris; et tunc bene agis, si a bono agaris. Spiritus enim Dei qui te agit, agenti adiutor est tibi. Ipsum nomen adiutoris præscribit tibi, quia et tu ipse aliquid agis. Agnosce quid poscas; agnosce quid confitearis, quando dicis: « Adjutor meus » esto, ne derelinquas me¹. » Adjutorem utique invocas Deum. Nemo adjuvatur, si ab illo nihil agatur. « Quotquot enim, inquit, Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei: » non littera, sed Spiritu: non Lege præcipiente, minante, promittente; sed Spiritu exhortante, illuminante, adjuvante. « Scimus, inquit idem Apostolus, quia » diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum². » Si non esses operator, ille non esset cooperator.

XII. Sed hic fortiter vigilate, ne forte dicat spiritus vester: Si subtraxerit se cooperatio Dei et adiutorium Dei, spiritus meus facit hoc: etsi cum labore, etsi cum aliqua difficultate potest, tamen implere potest³. Quomodo si aliquis dicat: Remis quidem pervenimus, sed cum aliquo labore: o si ventum habeamus, facilius pervenimus. Non sic est adiutorium Dei, non sic est adiutorium Christi, non sic est adiutorium Spiritus sancti.

¹ Psal. xxvi, 9. — ² Rom. viii, 28. — ³ Vide lib. de gratia Christi, c. 7, 26, et seqq.

Prorsus si defuerit, nihil boni agere poteris. Agis quidem illo non adjuvante libera voluntate, sed male. Ad hoc idonea est voluntas tua, quæ vocatur libera, et male agendo fit damnabilis ancilla. Cum dico tibi: Sine adiutorio Dei nihil agis, nihil boni dico. Nam ad male agendum habes sine adiutorio Dei liberam voluntatem: quanquam non est illa libera. « A quo enim quis devictus est, huic et servus addictus est¹: » et, « Omnis qui » facit peccatum, servus est peccati: » et, « Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis². »

XIII. Prorsus hoc credite, sic vos agere bona voluntate. Quia vivitis, utique agitis. Non enim adiutor est ille, si nihil agatis: non enim cooperatores est ille, si nihil operamini. Sic vos tamen scitote agere bona, ut sit rector Spiritus adiutor: qui si defuerit, nihil boni omnino agere valeatis. Non sicut quidam dicere cœperunt, qui coarctati sunt aliquando gratiam confiteri: et benedicimus Deum, quia vel hoc aliquando dixerunt; accedendo enim proficere poterunt, et ad id quod vere rectum est pervenire. Jam ergo dicunt adjutricem esse gratiam Dei, ad facilius facienda. Ista sunt enim verba eorum: Ad hoc dedit, inquit, Deus gratiam suam hominibus, ut quod facere jubentur per liberum arbitrium, facilius possint implere per gratiam. Velo facilius, remo difficilius: tamen et remo itur. Jumento facilius, pedibus difficilius: sed tamen et pedibus pervenitur. Non est sic. Magister enim verus qui neminem palpat, neminem fallit, verax doctor idemque Salvator, ad quem nos duxit molestissimus pædagogus, cum de bonis operibus, id est, de samentorum et palmitum fructibus loqueretur, non ait: Sine me quidem potestis facere aliquid, sed facilius per me; non ait: Fructum vestrum sine me potestis facere,

¹ 2 Petr. ii, 19. — ² Joân. viii, 34-36.